

SZÍNHÁZ

János vitéz
Lumpok; Prolik
A nagymama
Golden Dragon
Orosz lekvár
Adaptáció Tri kolor

INTERJÚ:
Tasnádi István
Enyedi Éva

VILÁGSZÍNHÁZ:
Plzeň, Prága,
Maribor, Olsztyn

A tüzes angyal

392 Ft

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Garaczi László: Ovibrader (dráma)

Jászay Tamás

Ki bírja tovább?

SZLOVÉN SHOWCASE: MARIBOR

Humorérzék és kötélidegek – e kettő kell nekem, ha netán újra meghívnanak a Mariborban megrendezett szlovén *showcase*-re. A modern szlovén színház születésénél bábáskodó sokoldalú színházcsinálóról, Ignacij Borštnikról (1858–1919) elnevezett Borštnik Színházi Fesztivált először 1966-ban rendezték meg, azért, hogy az ország legjobb előadásait minden év októberének második felében egy helyen mutathassák meg. (És az „egy hely” itt szó szerint értendő: négy nap alatt gyakorlatilag a maribori Nemzeti Színház összes termeit bejártuk, s csupán egy alkalommal rándultunk át a közeli bábszínházba.) A szemle egyben verseny is, s nehéz ellenállni a kísértésnek, hogy ne vonjak le messzemenő következtetéseket abból, hogy a nemzetközi zsűri idén nem adott ki fődíjat, miközben fontos részteljesítményeket elismert.

A rangos találkozó 2010. évi, 45. kiadása attól vált különlegessé, hogy a szervezők először rendeztek „fesztivált a fesztiválban”. A debütáló szlovén *showcase* elsődleges célközönsége a meghívott külföldi vendégsereg volt, ráadásul a maribori egyetemen ugyanekkor megszervezett Intercriticism konferencia révén a publikum soraiban ott ült a Színházi Kritikusok Nemzetközi Szövetségének teljes vezérkara. A fesztiválnak 2009 óta új vezetője van az energikus szlovén kritikus, szerkesztő, fordító, egyetemi tanár Alja Predan személyében (egyébként 2008-ban a Kortárs Drámafesztivál szlovén felolvasó színházi programját az ő ajánlásait figyelembe véve állították össze). El kell ismerni: mesteri húzás volt a részéről a világszerte fesztiválválogatóként, zsűritagként komoly befolyással bíró szakírókat elhívni Mariborba, hiszen úgy remélhette, hogy a viszonylag fiatal szlovén színháznak jó hírét viszik a szélrózsa minden irányába. Hogy a hírt elviszik, abban biztos lehet, de hogy ez tényleg jót tesz-e a szlovén színháznak, abban már sokkal kevésbé. (A magyar színház viszont jól járt: a nemzetközi programba meghívott Maladype Színház *Leonce és Lénája* osztatlan sikert aratott azon kritikusok körében, akikben a hervasztó szlovén produkciók után még maradt annyi erő, hogy az este tíz után kezdődő előadásra beüljenek.)

Középszer

A négynapos *showcase* alatt látott kilenc (valójában tizenegy) szlovén előadást mintha egy képzeletbeli skála két, egymástól legtávolabb eső végpontjáról válogatták volna. Az esztétikájukban teljesen hagyományos, a köz-

Tone Stojko felvétele

helyes rendezői gondolkodás és a nem különösebben felvillanyozó színészi játék miatt unalmas produkciók, illetve a néző szerepét olykor a szó szoros értelmében erőszakkal újradefiniálni akaró, türelmünket és kitartásunkat egyaránt próbára tevő, kísérletező performanszok gyors egymásutánban követték egymást.

Az első csoportot a legkönnyebb letudni: a ljubljanei Mini Teaterben a harminc éve a pályán lévő Janez Pipan Ingmar Bergman *Personájából* készített erősen szövegcentrikus, ám meglehetősen színpadidegen adaptációt, amelyben a poros játékmódor futamíthatta meg a nézők egy részét. A nemzetközileg jegyzett szarajevói MESS Fesztivál igazgatója, Dino Mustafić a maribori Szlovén Nemzeti Színház stúdiójában rendezte meg Patrick Marber nálunk is elő-elővett darabját, a *Közelebb* című érzelmi drámát. A szövegtől a színészi játékig minden ízében kommersz, összességében elviselhető, de ingerküszöbünket alig-alig megpiszkáló szórakoztatóipari termék kapcsán az a leginkább meglepő, hogy nemrég két horvátországi fesztiválról is színészi és előadásdíjjal tért haza.

A feltűnően szerény középmezőnybe sorolok két, az előzőeknél sikerültebb előadást, melyek furcsa módon

közel azonos színpadi nyelvet működtettek: a mozgás, a gesztusok, a mimika központba emelésével szürreális, elrajzolt világot skicceltek fel, ahol bájos bumfordisággal mozogtak az emberszabású karikatúrák.

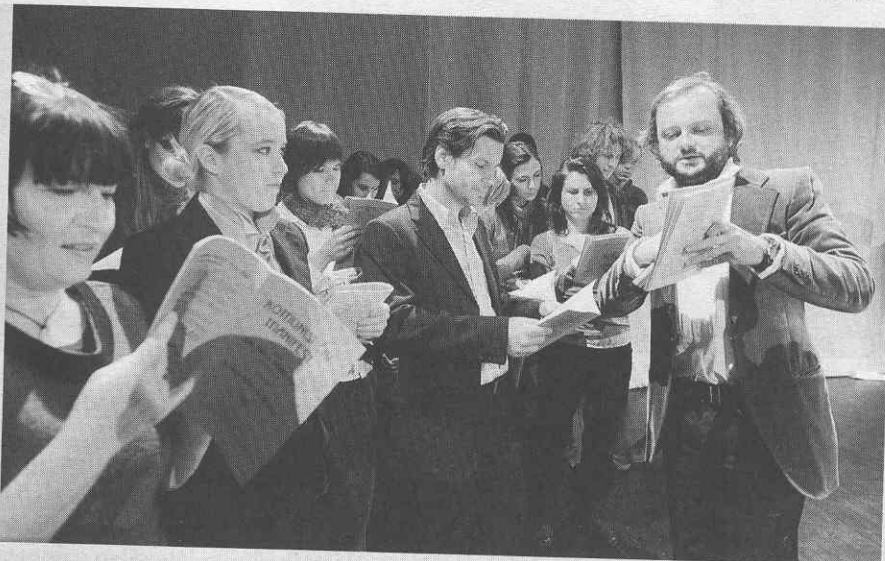
A korai Brecht-egyfelvonásos, a *Kispolgári nász* (1919) szintén a maribori Nemzeti előadása. Mateja Koležnik jó tempójú rendezése egy steril, natúr fa színű óriásdobozban játszódik, ahol a násznép féltékeny és kicsinyes tagjai kergetik egymást a túlméretezett, a színpadról félig kilógó esküvői asztal körül. Az abszurdra hangolt előadás akkor fárad meg, amikor a burleszkből csent elemkészlet kimerül. A fesztivált záró, Ernst Lubitsch *Amikor halott voltam* (eredetileg *Wo ist mein Schatz?*)

című 1916-os némafilmje nyomán készült előadás ezt a vonalat folytatta. A szüzsé nem sok szót érdemel: a házsártos anyós, a kikapós feleség, a halottnak hitt férj és a rámenős udvarló kombinatorikai alapon talál-

koznak és veszekszenek egymással mintegy hetvenöt percen keresztül. A rendező Diego de Brea – akitől a magyar közönség három éve egy, a Katona József Színházban vendégeskedő remek *II. Edwardot* láthatott – a ljubljana Nemzeti Színház sztárjainak segítségével a mozi hőskorát három dimenzióban idézi meg (a „filmet” élőben kísérő zongoristával természetesen). Az inkább ujjgyakorlatnak, mint színdarabnak nevezhető jelenetsor minden szerepét férfiak játsszák, akik a közönség szinte tapintható jókedvétől még felszabadultabban komédiáznak. Egy jóízű nevetésre szüksége is volt annak, aki az előző napokat átvészelte.

Szerződészegés

A szlovén színházi menü „túloldalán” lévő kínálat ugyanis legfeljebb nyomokban tartalmazott humort, és több ízben tűnt emberi fogyasztásra részben vagy teljesen alkalmatlannak. Mivel a látottak túlnyomó többsége innen került ki, érdemesnek látszik most vá-

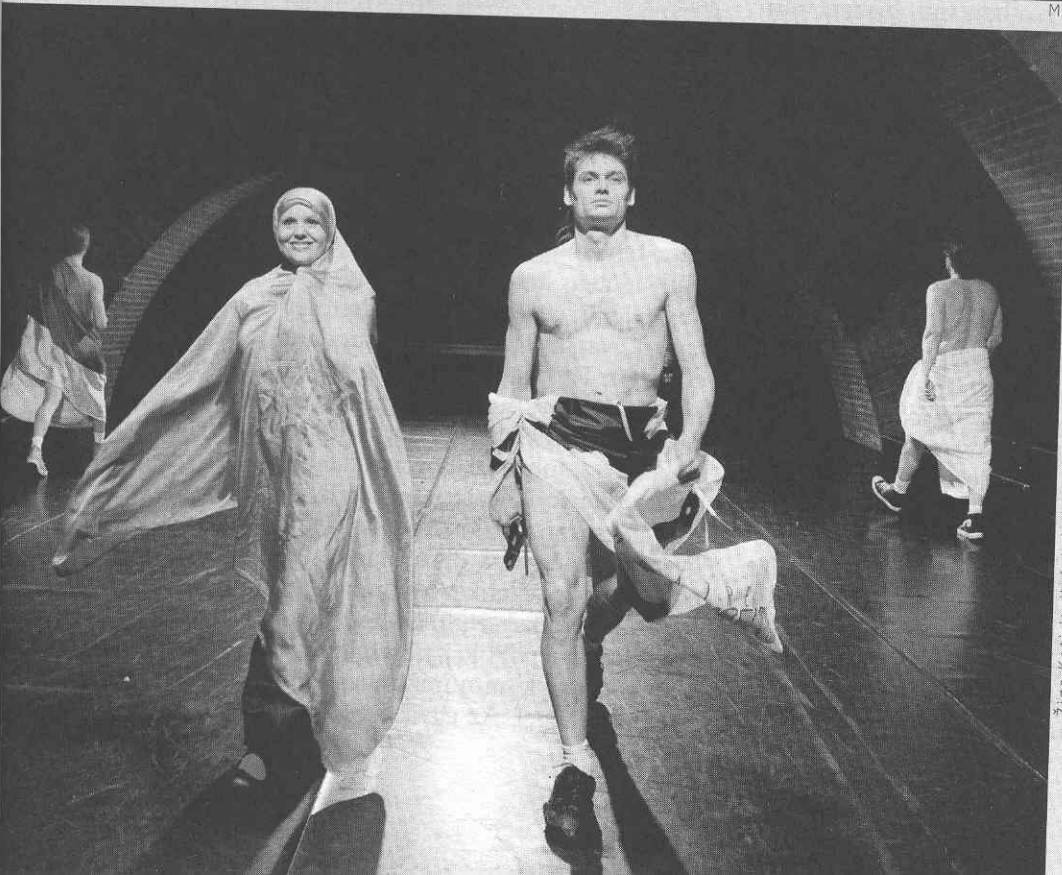

BALRA:
Amikor halott
voltam (ljubljanai
Nemzeti Színház)

JOBBRA:
Manifest K
(maribori Szlovén
Nemzeti Színház)

LENT:
Vesszenek
a hazaáruólkl
(Mladinsko Színház)

Marcandrea felvétele

Ziga Kotirnik felvétele

laszolni a kérdésre: milyen is a mai szlovén színház? Átlagosan nyolcvanperces hosszúságú, aminek során minimum egy, de inkább több meztelen színészt (inkább férfit, mint nőt) láthatunk a színen, aki(ke)t válogatott módszerekkel alaposan megkínóznak (agyonlőnek, nejlonszákba zárnak stb.), majd amikor az ötletekből kifogytak, akkor a vegzálás iránya ellenünk, nézők ellen fordul. Olykor csak szerződést íratnak velünk alá elenyésző jogainkról és hosszú listát kitevő kötelességeinkről, máskor kollektíve megénekeltetnek minket, aki-

Ignacij Borštnik-menet
(Via Negativa)

Marcandrea felvétele

nek pedig nincs szerencséje, azt leöntik borral és/vagy lehányják – és akkor még örülhet, hogy ennyivel megúsza.

A posztdramatikus színház hardcore rajongói paradicsomi körülmények között érezhetik magukat: előre rögzített szöveg a legkritikább esetben van, hiszen minden egyes alkalommal a közönség közreműköd(tet)ésétől függően születik újjá. Ami a témaválasztást illeti, a szlovén színházat két dolog foglalkoztatja már-már mániákusan: az egyik a volt Jugoszlávia és a mai Szlovénia mentális és szociális közállapotainak kritikája, a másik pedig a színházi helyzet határainak feltérképezése és egyben kitágítása a lehető legtávolabbi (értsd: a néző által még éppen elviselhető) vidékekre. A két fő témából következik a színpadi kifejezés módszertana, melynek kulcsszavai az erőszak, a brutalitás, a trágár és sokszor pornográf tartalom színpadra ültetése. Korántsem a prudéria szól belőlem, ugyanakkor megdöbbentő volt látni, hogy a tömény, gyakran merőben öncélú erőszakot mennyire intenzíven, mélyen átélve közvetítették a jól láthatóan elkötelezett játszók a meg-hökkent nézők felé.

A provokáció önmagában nem érdekes, csak ha sikerül éreztetni a mögöttes szándék komolyságát, ezt az akadályt pedig alig egy-két előadás küzdötte le. Feltétlenül közéjük tartozik a tavalyi Budapesti Tavasz Fesztiválon fellépő *Turbo Folk* című előadás rendezője, Oliver Frljić által jegyzett *Vesszenek a hazaárulók!* (*Preklet naj bo izdajalec svoje domovine!*) című, bő hetvenper-

ces, kőkeményen társadalomkritikus, haláltáncba oltott ex-jugoszláv kabaré. A Frljić és a Mladinsko Színház színészeinek improvizációiból született jelenetsor őszintesége felkavaró: az első pillanattól világos, hogy a játszók saját fóbáikat, előítéleteiket, elfojtásaikat ömlesztik elénk, látszólag válogatatlanul.

A nyitó képben hangszereikbe kapaszkodó, mozdulatlanul a földön heverő színészek szerte a színpadon: a nagybőgő, a dob, a trombita és a többi zeneszerszám lassan megszólal, hogy aztán vad, nyers, tősgyökeres balkáni zene alakuljon az összhangzatból. A rövid etűdökből álló előadást ismétlődő kép tördeli: az egyik színész módszeresen agyonlövi a többieket, akik kisvártatva felkelnek, majd folytatják a következő jelenettel. Múlt időben beszélnek például saját halálukról, arról, hogy életükben mennyi mindent tettek a szlovén színházért; banális történeteket mondanak arról, éppen mit csináltak Tito halálának pillanatában; meztelen testük köré az egykori Jugoszlávia tagállamainak zászlóit tekerik, perverz divatbemutatót rögtönözve, és így tovább. Közben a színházról és a társadalomban elfoglalt helyéről kezdenek el szövegni. Le lehet-e köpni a színpadon a nemzeti zászlót? Le lehet-e löni egy nézőt? Mit tegyen a színész, ha olyan dalt kell énekelnie, amelyet egy, az övével ellenkező politikai nézeteket valló szerző írt? Önmagukkal szemben kíméletlen, bizarr kibeszélő-show-jukban politikai nézeteikről, szexuális titkaikról meg persze a kommunizmus alatti szerepvállalásukról is lehull a pel. Az egyik legerősebb jelenetben hosz-

szan és módszeresen gyötrik társukat avval, hogy szlovennek vagy horvátnak vallja-e magát. Sokasodnak a gyanús körülmények: Dariónak Rab szigetén van nyaralója, amin az egyik jól értesült színész horvát zászlót vélt felfedezni, és így tovább. A vicces ugratás egyre komolyabbá válik, a kiszemelt férfi (és a közönség) zavara fokozódik, végül a „hazaárulót” agyonlövik. Keserű, gyilkos szatíra, önismereti kurzus haladóknak.

Szatírácskának is gyenge viszont a ljubljana E.P.I. Centernek a kommunizmus működési mechanizmusát a nézők bőrén bemutatni igyekvő produkciója, a *Manifest K* (a projektet az a Sebastjan Horvat rendezte, akinek 2005-ös, salzburgi koprodukcióban készült *Alamut* című, a vallási fanatizmust tematizáló előadása szintén látható volt a Katonában). A maribori Nemzeti díszes bálterme előtt hosszú sorok kígyóznak: az alkotók egyoldalas gépelt szerződést íratnak alá velünk, amiben vállaljuk, hogy ellenkezés nélkül végrehajtjuk mindazt, amit a színészek parancsolnak, cserébe pedig a bejáratnál hét euró munkabér felvételére vagyunk jogosultak. A finn kolléga nem írt alá, így nem jöhetett be, szerb kritikustársam pedig újabb hosszú sort nyitott, miután felfedezte, hogy az átnyújtott borítékban csak öt euró van, és követelte, hogy a szerződésben javítsák ki az összeget. Milyen igaza van: játszani csak pontosan, szépen!

A teremben négy kisebb csoportra osztott, közel százfős közönséget animátorok vezénylik: szalámis-sajtos szendvicset kell gyártanunk szigorú munkamegosztás szerint (van, aki szel, van, aki ken, és így tovább). Közös munkánk némileg kétes állagú gyümölcsöt megvásárolhattuk abból a pénzből, amit „gyárunk” főnökasszonya osztott szét. A több mint kétórás nézőkínzásban ezután különböző színvonalú, kétségkívül teljesíthető, ám nem túl izgalmas feladatokat kapunk: hajszín, kereset és egyéb itt nem említhető testi adottságok alapján újabb csoportokba sorolnak minket, hogy aztán a *Kommunista kiáltvány* szlovén kiadásából kántálva olvassunk, közben ugráljunk, meneteljünk (ébredeznek a szakszervezetek, ugyebár). Személyes tárgyakat kérnek el tőlünk, majd szájbarágósan figyelmeztetnek, hogy olvassuk el alaposan a szerződés 5. pontját, miszerint az átadott objektumok sérülése vagy elpusztítása esetén semmilyen felelősséget nem vállalnak. Néhány figyelmen néző miszlikbe aprított családi fotója így is bánja az akciót, ugyanis a magántulajdonról való kollektív lemondás égisze alatt a beszolgáltatott tárgyakat széttépik, összetörik, elégetik, felrobbantják. A megpróbáltatásokért cserébe végül egy kupica jófajta szlovén pálinkával búcsúztatnak, majd az üvegpoharat teljes erőből egy erre kijelölt konténerbe kell dobunk.

A felgyülemlett dühöt viszont nemigen nyílt módjuk levezetni azoknak, akik a zágrábi-ljubljana koprodukcióban készült *Ma and Al* című egyórás, a horvát Ivica Buljan rendezte, meghatározhatatlan műfajú, kocsmas és veritékszagú performanszot végignézték. A Salinger- és Koltès-szövegeket alapul vevő brutális show keretében az első számú szlovén férfi színész, Marko Mandić gátlástalan, részeg őrjöngését szemlélve azon tépelődöttünk, hol is van a legközelebbi kijárat. A színésztől a helyiek valóságos ódákat zengtek, s arról, hogy kivételes

színpadi jelenség, egy nem kevésbé bizarr előadásban sikerült is meggyőznie.

A Via Negativa neve ismerősen csenghet azoknak, akiknek 2008-ban volt szerencsájuk a „hét főbűn”-projektjükből Budapestre utaztatott két fejezethez. Nem állítom, hogy az akkor a Bärkán látott előadásukkal feltétlen hívükké tettek volna: a sárral összekent, meztelen, hangosan csaholó színészeket kislabdával dobálni valahogy akkor sem tűnt az én világomnak. A maribori fesztiválra újabb, *Via Nova* című, Ljubljana-ban 2009 októberében bemutatott, tizenhárom részes sorozatukból hoztak el három egységet a fesztivál névadója előtt tisztelgő *Ignacij Borštnik-menet* összefoglaló cím alatt. Igényes, kétnyelvű műsorfűzetük szerint vállalkozásukban régi és új, teremtés és rombolás, elmélet és gyakorlat, kortárs és hagyomány viszonyát, jelenlét és hiány kérdéseit feszegetik.

A *Viva Mandić* megdöbbenő, (ön)ironikus tisztelgés a nagy színész előtt. Balról és jobbról két hatalmas vászon, az egyik Mandić home videónak tűnő, többnyire pornográf felvételei (egy húsdarabbal közösül, premier plánban székel, maszturbál stb.), a másikon kommentált részletek a színész eddigi előadásaiból, közönség előtti fellépéseiből. Mandić különleges tehetség, aki saját kitűnő fizikai adottságait, színészi készségeit folyamatosan, a végeredményt tekintve ön maga számára is beláthatatlan módokon teszteli. S hogy ez valóban így van, élőben bizonyítja: középen egy kis emelvényen a műanyag zsákba zárt meztelen színész közel egy órán át izzad, a filmek végén az így „kitermelt”, több deciliter folyadékot pohárba töltve jóízűen elfogyasztja, majd széles mosollyal az arcán körbejár a nézőtéren, kezét fog, puszikat osztogat. A következő, *Ezt senkinek se kellett volna látnia* című háromnegyed órás epizód teória és praxis kérdései körül motoz: Alja Predan olvassa fel az eredetileg Bojana Kunst elméletíró által jegyzett filozofikus szöveget a radikális fogyasztás mibenlétéről, közben egy fiatal színésznő, Katarina Stegnar a nézőben óhatatlanul felmerülő kérdéseket mondja ki hangosan. Blöff, amit látunk? Meddig tart még ez? A színésznő vidáman teszi próbára saját fizikai határait: összekötözött kézzel-lábbal ismételtet egy látszólag nem bonyolult „tornagyakorlatot” egészen addig, míg kimerülten össze nem esik. A záró epizód címe: *Ma ünnepelek*. A nyúlánk, enyhén feminin, hosszú szőke hajú színész, Uroš Kaurin flitteres estélyije alatt jól láthatóan meztelenül jelenik meg, hogy a popörténelem legnyálasabb dalait adja elő egyszemélyes zenekari kísérettel. *A Love is in the air*, az *Only you*, a *Natural woman*, a *How deep is your love* követi egymást szépen sorban, majd érzelgős-parodisztikus stílusban közönség és játszóik intim viszonyáról kezd értekezni. Arról, hogy mennyi mindent megcsináltak már velünk, nézőkkel, és mi mindennek ellenére mégis ott vagyunk, ragaszkodunk hozzájuk, színészekhez, akik az életüket, testüket, agyukat rakják elének estéről estére. Annak, hogy mindent (tényleg mindent) kibírtunk, szerinte csak egyetlen lehetséges magyarázata van: az, hogy mélyen és őszintén szeretjük őket. Legvégül a nézőtér felgyulladó fényei alatt közös éneklésre invitál-kényszerít minket: *What a wonderful world*. Hát, nem is tudom.